

ידידה כהן

חול המועד היום, ורוצה אני לפתוח בדבר הלכה קצר בענייני דיומא. ישנה הלכה מפורסמת, שחייב אדם לישון בסוכה בסוכות. שכן נאמר בפסוק "בסכת תשבו שבעת ימים", והגמרא אומרת בהרבה מקומות, במסכת סוכה (פ"ב): "תשבו, כעין תדורו". והנה, כבר הראשונים — הדבר נזכר ב"מרדכי" — היקשו: מדוע זילזלו במנהג הזה בתפוצות ישראל. ולא קיימו אותו? "המרדכי" משיב שם, שהיה פשוט קר: "מפני¹ הצינה". ובכן היו יהודים בחוץ לארץ, עניים מרודים, ולא היה בידם להקים לעצמם סוכה מוסקת כראוי, כרים וכסתות לא היו להם, והמצטער, כידוע, פטור מן הסוכה; אם כן יש מקום ללמד עליהם זכות. רבנו משה איסרליש, הרמ"א, בסימן תרל"ט, בהילכות סוכה, מוסיף טעם: "ולי נראה" — הוא אומר — "כיוון שתשבו כעין תדורו, הרי שזה מחייב שנדור בסוכה, כמו שאנחנו גרים בבית איש ואשתו, ומכיוון שזה לא ניתן הרי שאנחנו פטורים מן הלינה בסוכה".

הט"ז על אתר מקשה עליו קושיה עצומה. סימן אחד יותר מאוחר, בתר"מ, פוסק הרמ"א, והוא מוסיף על דבריו של מרן ר' יוסף קארו ב"שולחן ערוך", שכל סוכה, שאינה ראויה לישון בה, אין אדם יוצא בה ידי חובתו, אפילו באכילה. כיוון שנאמר: תשבו כעין תדורו, ואם סוכה זו אינה ראויה לדירה, היא אינה ראויה גם לאכול בה! אמנם חלקו עליו החכם צבי ובנו ב"שאלת יעבי"ץ", אבל על כל פנים דברי הרמ"א במפורש סותרים את עצמם. שכן כיצד יכול הוא להקל ולמצוא טעם שלא לישון בסוכה, מכיוון שאי אפשר לדור שם איש ואשתו, הרי סוכה כזאת היא פסולה מכל וכל, אפילו לאכילה?! אומר הט"ז באותו מקום, שלפי דעתו הסיבה להקל בעניין היא: כיוון שהסוכה ראויה לישון בה, אבל האשה הרי אינה חייבת לישון בסוכה, והאיש מצטער הוא לישון לבד — המצטער פטור מן הסוכה...

לולי דמיסטיפינא, הייתי רוצה להציע איזה שהוא רעיון להסביר את דעתו של הרמ"א, ואת המחלוקת שבינו לבין הט"ז, שקשור בדרך זו או אחרת בדיון שלנו: אולי יש ביניהם הבדל, איזה שהוא פער בגישות: לדעתו של הרמ"א, **בית זו אשתו**. באמת מדובר בסוכה שראוי לישון בה. אבל כפי שכבר אמרנו כיוון שזאת מצוות עשה שהזמן גרמה, האשה פטורה מלישון בסוכה. על כן, אף על פי שהסוכה ראויה לישון בה אין על האיש החיוב לישון בה לבדו. משום שזאת איננה לגביו ה"דירה" שבה בעצם נצטווה לדור. כלומר, דווקא בראות הרמ"א את האשה **כעיקרו של בית**, משום כך הוא **מיקל**, (כי הרמ"א איננו **פטר**!) ; ומוסיף שם מיד: וטוב להיות כל אחד מחמיר על עצמו לישון בסוכה גם ללא אשתו. לעומתו, רואה הט"ז, לפחות בעניינים של "עבודת השם", בעיקר את **הגבר**: "מדין גברא אתינא עלה". ואם הגבר מסיבה זו או אחרת מצטער — אז הוא פטר...

דומני שדווקא בציבור שלנו, בחברה שבה אנחנו מדברים, ישנה התלבטות, ישנה איזו שהיא דילמה, איזה שהוא קושי בקשר להתייחסות אל האשה: מצד אחד אנחנו מקבלים כל מה שאמרו המרצים הקודמים. בלי שום ספק כולנו. חשנו כאחד הזדהות נמורה עם דבריהם: כל כבודה בת מלך פנימה, והאשה היא עיקרו של בית, ויש כמובן הבדל ביולוגי ופונקציונאלי בין האיש לאשה, וקדושת המשפחה וטהרת חיי המשפחה הם לגבינו ערך עליון וחשוב וקובע. כל זה מוסכם עלינו. מאידך גיסא, אנחנו חיים במין עולם כזה, ואנחנו איננו יכולים, אפילו אם נרצה, להיות תלויים ממנו. והחיים הללו גורמים לנו שנפזל אל הצד השני. הלוא אנחנו חיים בתוך חברה בעלת מתחים מסויימים, והמתחים הללו עוברים גם אלינו, ברצון או שלא ברצון. אנחנו איננו יכולים היום לבוא ולומר: הבה נבנה לעצמנו איזו שהיא חברה אידיאלית, שלא יהיה לה ולא כלום עם החברה שמסביב. אחת הדוגמאות הבולטות לעניין הזה: דומה עלי שאין איש הלכה, או איש שקרוב אצל ענייני הלכה, שלא יזעום זעם אין אונים על אופנת החצאיות הקצרות. אבל אפילו בחוגים הקיצוניים בקרב היהדות הדתית, האופנה הזאת כובשת. אם לא קילומטרים — אז סנטימטרים. ואנחנו עומדים וכואבים וצועקים ולוחמים — בבתי הספר בתי נועות הנוער, בכל מקום, ואיננו מצליחים. הדברים קשים מאוד להיאמר, אבל זאת עובדה, שאסור לנו להתעלם ממנה.

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

הבה נבדוק את העניין הזה של השיוויון: כלום מאז ומתמיד טענה היהדות לשיוויון גמור בין גבר לאשה? האם לפני מאה שנה, כאשר ברוב מדינות העולם הדימוקראטיות לא היתה זכות בחירה לנשים, האם היתה זו היהדות, שקמה ותבעה זכות בחירה לנשים? או שמא, אם ננסה לבדוק — ואין לי כרגע נתונים לעשות זאת — או שמא נמנתה היהדות בדרך כלל על המחנה השמרני? נכון שהיהדות תמיד דאגה לכבודה של האשה, וחיבב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו — זאת הלכה. ויש דרך אגב עניין מעניין בהלכה, שבפדיון שבויים. אין פודים את השבויים יתר על דמיהן מפני תיקון העולם, והיא משנה מפורשת היא במסכת "גיטין". אבל אחד מתנאי הכתובה הוא, שיהיה הבעל פודה את אשתו במקרה שנשבתה; והרא"ש מוסיף שם להלכה, כי מותר לבעל לפדות את אשתו אפילו פי עשרה בדמיה, מכיוון ש"אשתו כגופו", וכשם שמותר לאדם לפדות את עצמו פי כמה וכמה, ואין חלה עליו תקנתו של רבן שמעון בן גמליאל, כך גם לגבי אשתו!

כלומר, אנחנו מסכימים עם הכבוד ועם השיוויון, ויש לנו עוד כמה מאמרי חז"ל מפורסמים, ואחד מהם הייתי רוצה להזכיר כאן כדי להוסיף למוראל של הנשים היושבות עמנו: "נתן הקב"ה בינה יתרה באשה יותר מאשר באיש" — ועוד אחזור אל המאמר הזה, כי הוא חשוב. נכון, הכל כשורה. אבל האם באמת היינו אנחנו חלוצי זכות הבחירה לנשים? האם אנחנו היינו חלוצי השיוויון בקשר להכרעות? ובכן, זה לא יהיה מדויק לומר, שזכות האשה או מעמדה בחברה שלנו חסר קשיים וחסר בעיות. אותו שיוויון שהיום אנחנו מדברים עליו כדבר מובן מאליו לא היה תמיד מובן מאליו, וגם כיום כאשר אנחנו נתבעים לתת אותו זה לא תמיד כל כך פשוט, זה לא תמיד כל כך קל.

הייתי רוצה להביא דוגמא דווקא מתחום החיים הקיבוציים, שאני קרוב אצלם. כידוע, לפני שלושים וארבעים שנה, כאשר קמו הקבוצות הדתיות הראשונות הן היו מושפעות במידה חזקה ורבה מן הקבוצות החילוניות. והנשים החלוצות רצו להיות שותפות מלאות ושוות זכויות עם הגברים: לעבוד בשדה, בפרדס, בכרם, ל"רכוב" על הטרקטור, וכן הלאה וכן הלאה. המציאות במשך עשרות השנים הללו שעברו הוכיחה, שלא משום שלא רצו יותר, ולא משום שלא היה בכוחן באופן פיסיולוגי, אלא לאט לאט, בהדרגה, חזרו הנשים כולן למקצועותיהן המסורתיים: אם זה

טיפול בילדים, אם זאת הוראה, אם זה מטבח וכן הלאה וכן הלאה. אמנם בקיבוץ הדברים נעשים תמיד בצורה מקצוענית יותר, פרופסיונאלית. אשה שעובדת בטיפול ילדים בקיבוץ ומתמחה בכך, רואה גם בזה מעין עבודה בחוץ כמו לפעמים אשה בעיר. אבל על כל פנים העבודות והמלאכות מסורתיות. לא אז בלבד: הכרתי כמה נשים שבעבודתן בחוץ גרמו נזק לעצמן, ואפילו אם לא גרמו לעצמן נזק בפועל ממש, היתה להן לפעמים הרגשת אשמה, כאילו מכוח אותה עבודה פיסית קשה הן מקפחות את המשפחה ואת עצמן ואת ילדיהן. ועל כן נסוגו.

והיום אתה מוצא את הדברים הללו כיוצאי דופן, וזהו הדבר שעליו הייתי רוצה לעמוד בשלב זה. אשה עובדת בחוץ, (אנן מדבר עכשיו בתנאים הקיבוציים, שהם כמובן שונים מן התנאים בעיר) היא יוצאת דופן, אף על פי שאין **מסתכלים עליה** כיוצאת דופן. יכולה להיות חברה בקיבוץ מזכירת פנים, וזה יהיה דבר יוצא מן הכלל. כי מבחינה סטטיסטית מזכירי קיבוץ הם ב-95% מן המקרים גברים. מאידך גיסא, אף אחד לא יראה בכך תופעה יוצאת דופן. ואני חושב שמכוח הדברים הללו היינו יכולים אולי למצוא איזו שהיא דרך לגשר על הפער הזה שרמזתי עליו קודם. כי מה המצב? — גם בין הנשים יש נשים ויש נשים. דיברנו עד כאן בהכללות ואמרנו: האשה שונה, האשה מתפקדת אחרת. נכון, אם מדברים על הכלל כולו — זה כך. אבל בכל כלל יש יוצאות מן הכלל. ויכול בהחלט להיווצר מצב טוב יהיה לאשה, וטוב יהיה לחברה, בתוכה האשה הזאת פועלת, שהאשה הזאת תפעל בדרך שונה מן הדרך הרגילה, המסורתית, המקובלת. יכול להיות שזאת פונקציה של גיל, בשלבים מסויימים, כמו שהרבינו נריה אמרה. יכול להיות, לפעמים, שזאת פונקציה של מצב משפחתי. יכולים להיווצר מצבים שונים ומשונים, כפי שהזכיר הרב רבינוביץ אלינכון. היו לנו נשים חכמות בישראל — ויש לנו ראש ממשלה.

הרצה הייתי אם כן לומר, שדווקא בחברה שלנו עלינו לשקוד על מעין סינתיזה, על קליטתה החיובית של: המציאות, יחד עם שמירת העיקר שהוא שלנו. האשה חייבת לשמש מוקד לבית, מרכז. האשה היא מחנכת, ובתורת שכזו חייבת גם לשקוד על לימודים הרבה יותר משה נעשה אי פעם. ואגב, אספר מעשה שאירע בי לפני כחמש עשרה שנה. עבדתי ב"בני עקיבא", ועמדנו

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

אז בפני הקמתה של האולפנא הראשונה בכפר פינס. וניסינו לפגוש רבנים, מורי הוראה, מחנכים שונים, ולשמוע מפיהם מה צריכה להיות לדעתם תכנית הלימודים והמבנה הכללי של מוסד אשר כזה. בין השאר נפגשנו עם הראשון לציון הרב נסים שליט"א, ותוך כדי שיחה שאל אותי הרב נסים: אמור נא, האם תלמדנה הבנות באולפנא שלכם גמרא? אני חשבתי שזאת שאלה פרובור קטיבית. נבהלתי לרגע. אמרתי: חס ושלום. גמרא — זה לא. משנה — כן, מחשבת ישראל — כן, תורה שבכתב, אבל גמרא — לא.

אמר לי הרב נסים: אינך צודק. חכם אחד שלכם, כתב ספר, ובו הוא פוסק שמותר ללמד בזמן הזה לבנות גמרא. מיהו אותו חכם? — מרן בעל החפץ חיים זי"ע. לחפץ חיים יש ספר, של ראשונה שמעתי על קיומו מפי הרב נסים, הנקרא בשם "ליקוטי הלכות", שבו הוא עושה את מלאכתו של הרי"ף על הש"ס, על מסכתות שבהן הרי"ף לא עשה זאת. ובין השאר יש ספר כזה על מסכת "סוטה", שם הדיון בגמרא על "כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות". ואומר החפץ חיים שם — ומי שיעיין ימצא את הדברים — שבעוונותינו הרבים, בזמן הזה, ששולחים את הבנות ללמוד בבתי ספר של האומות כל מיני מדעים צריך גם לתת להן חומר חיסון נגדי, שתוכלנה לדעת להשיב, שתוכלנה לדעת לתת לבניהם אחריהם, שתוכלנה לעמוד באתגרים החדשים, שמעמידה בפניהם החברה.

אנחנו בקיבוץ הדתי, מלמדים את כל בנותינו גמרא. הן אפילו ניגשות לבחינות בגרות במגמה מורחבת בתלמוד. ונדמה לנו שבת שלומדת גמרא בבית הספר, מסוגלת אחר כך בהיותה מורה בבית הספר היסודי ללמד חומש עם רש"י כמו שצריך ללמד, ולא כאותה מורה, שהמפקח פגש אותה בבית הספר, ערב יום הכיפורים בעשרת ימי תשובה ושאל אותה: מה הסברת לתלמידיך מהי תפילת "כל נדרי"? — אני מדבר על בית ספר ממלכתי דתי — ואותה מורה השיבה: "כל נדרי" זאת תפילה, שאומרים אותה בראש השנה, במוסף (צחוק רס). כמובן שהמורה הזאת לא החזיקה מעמד יותר בחינוך הממלכתי דתי, אבל העובדה עובדה, ששמעתי אותה מפי המפקח עצמו.

כדי שלא יוצרו מקרים כאלה, דומה עלי שחובה עלינו, כמו שאנחנו היום איננו מהרהרים בכך אם ללמד את הבנות מאתימא-

טיקה או לא (זה היה. אני זוכר, מחנך משלנו, שהציע פעם לא ללמד את הבנות מאתימאטיקה; לשם מה הן צריכות זאת?), וללמוד אתן הסטוריה וסוציולוגיה, וכל המדעים כולם, כך אנחנו חייבים לתת להן גם במסגרות החינוכיות שלנו את הבסיס, שממנו תצאנה לחיים, שאתו תוכלנה לעבוד, שאתו תוכלנה לשמש את מה שאנחנו באמת רוצים שהן תעשינה. ויחד עם זאת נזכור, שבחברה בה אנחנו חיים, זכותן שווה בהכרעה בכל תחום מתחומי החיים שלנו. והשותפות בבית חייבת להיות מלאה לגמרי. ולא זו בלבד: אלא כאשר בתנאים מסויימים אשה יכולה ומסוגלת לתרום מכוחה לחברה, מותר לנו, ואולי אפילו חייבים אנחנו, לעודד אותה לכך.